

Religionsundervisning i steinerskolen av Marianne Tellmann

Tidsskriftet Steinerskolen, Oslo, nr. 4/2007

Nettopp nå - Norge 2007

4.oktober ble steinerskolenes nyformulerte læreplaner oversendt Utdanningsdirektoratet fra Steinerskoleforbundet.¹ Et betydelig arbeid er nedlagt for å oppfylle kravet om at læreplanene i alle fag må gis ny godkjenning for å godtgjøre at elever på steinerskolene får en skolegang og kompetanse som er jevn god, som det heter, med Kunnskapsløftet 2006 i offentlig skole. Her skal ikke Kunnskapsløftet omtales og heller ikke det juridiske, skolepolitiske eller pedagogiske grunnlaget for å stille et slikt krav til steinerskolene. Temaet mitt her er å belyse noen sider ved steinerskolenes nyformulerte plan for fagområdet "Religion og livssyn", hvilken plass og betydning som er knyttet til dette fagområdet i norske steinerskoler i grunnskoleårene og forholdet til KRL-faget i offentlig grunnskole. Bakgrunnen for artikkelen er at jeg har undervist i religion på Rudolf Steinerhøyskolen i Vestfold og at jeg var del av gruppen som har reformulert planen for religions- og livssynsfaget. For helhetens skyld vil jeg også inkludere et historisk blick på religionsundervisning i steinerskoler og et nåtidig blick på religionsundervisning i steinerskoler verden over. Det siste først:

WWW – Waldorf Worldwide

Fra å være en utpreget europeisk-vestlig skolebevegelse med noen spredte skoler i andre deler av verden, er steinerskolene i ferd med å bli en global pedagogisk bevegelse. Drøye 1000 steinerskoler er i drift, og den største veksten akkurat nå skjer i Brasil og Filippinene.

Steinerskolene i Norge gjenspeiler vel ennå i liten grad det flerkulturelle Norge. Andre steder er multikulturelle og multireligiøse steinerskoler "gammelt nytt". De mangfoldige og inkluderende skolekulturene er ikke vokst frem ved å unngå det religiøse og heller ikke ved å være et speil for alle religioner og konfesjoner slik de finner sine meningsfulle uttrykk for dem som hører trossamfunnene til, men ved å skape skolekulturer som er noe annet enn summen av de enkelte elementene. I en slik kultur kan den enkelte finne gjenkjennelse og samtidig være del av et fellesskap som ikke baserer seg på bestemte religiøse eller livssynsmessige tilhørigheter. I land der religion står i fare for å virke konfliktskapende heller enn berikende, kan steinerskoler i beste fall være del av en brobyggende motkultur. *Jeg vil kalle det en kristen holdning og bestrebelse å skape slike skolekulturer. Og jeg forstår at andre vil gi honnør med andre begreper.*

¹ Planene som er overlevert Utdanningsdirektoratet for godkjenning, ligger ute på www.steinerskolen.no. De bygger videre på de gjeldende planene, som er samlet i *Idé og innhold. En læreplan for Steinerskolene 2004*. Antropos forlag, Oslo.

I tillegg til det som er beskrevet ovenfor, samt undervisningsinnhold av kultur-, filosofi- og religionsorienterende art som er del av steinerskolenes kjernepensum, er det vanlig verden over at foreldrene velger hvilken religionsundervisning barna skal delta i. Denne undervisningen er i større og mindre grad, eller overhodet ikke (som i USA), integrert i steinerskolens timeplan. Ut fra lokale eller nasjonale forhold er det skolens lærere eller representanter for det enkelte religionssamfunnet som gir undervisningen. Nedenfor følger glimt inn i steinerskoler på tre kontinenter:

I Mbagathi Waldorf School, som ligger landlig til ved grensen til naturreservatet utenfor Nairobi, velger foreldrene om barna skal delta i kristen eller islamsk religionsundervisning; antallet er omtrent likt i de to. Undervisningen foregår på fredager, til samme tid, og det er lærere ved skolen som har ansvar for religionsundervisningen. De fortalte, da jeg besøkte skolen i 2004, at foreldrene generelt er religiøst bevisste, i den forstand at de *har* en religiøs tilknytning som de ønsker at barna deres skal styrkes i, men undervisningen representerer ikke spesielle trosretninger innen kristendom eller islam. Man kunne kalle det "fri-kristelig" og "fri-islamsk" religionsundervisning. Skolelivet for øvrig inneholder mange elementer vi vil kjenne igjen fra Norge og som vi kan tilordne et religiøst livs- og fagområde: eventyr, legender, myter fra verdens, Afrikas og Kenyas rike kilder (også språklig), morgenvers, feiring av årstidsfester og religiøse høytider (kristne og muslimske), julespill (instruert av en muslimsk lærer), sanger og dikt som omtaler det guddommelige i verden og hvert menneske.

I Sloka School i millionbyen Hyderabad gjenspeiler Indias mangfold seg både i elevgruppen og i lærerkollegiet; 7 religioner og 13 morsmål er markant representert. Kolleger fra Sloka-skolen besøkte Rudolf Steinerhøyskolen våren 2005. Det gjorde inntrykk å høre hvordan religionene er synlige, hørbare og helt integrert i menneskers daglige liv og gjerning. Lærerne fra Sloka uttrykte glede og entusiasme overfor arbeidet med å gi stort rom til ritualer, feiring og kunstneriske uttrykk som bekreftet mangfoldet og samtidig bidro til et nytt fellesskap, mens religionsundervisning som eget fag ikke var del av skolens liv. Jeg opplevde deres beretning og arbeid med å skape sosiale rom for religiøst arbeid og innhold som en befriende kontrast til en viss religiøs skyhet som kanskje kan kalles en "privatreligiøs" holdning i Norge. Slokas prosjekt skal imidlertid verken kalles rosenrødt eller himmelblått – skolen representerer en uvanlig bestrebelse og er et krevende brobyggerarbeid.

I USA er det derimot et skarpt skille mellom skole og religion. Frittstående skoler har en større frihet, men til gjengjeld ingen offentlig støtte. Derfor er det dyrt å gå på steinerskole, og selv med gode systemer for friplasser og redusert betaling, er det ikke et aktuelt skolevalg for store befolkningsgrupper. I løpet av de siste årene har det startet ca. 40 såkalte "Waldorf charter schools", steinerpedagogiske skoler med offentlig støtte. Her har det forekommet eksempler på at med en tilstrekkelig kritisk innstilling, kan undervisningsinnhold som en steinerskole vil anse som allmennmenneskelig og pedagogisk begrunnet fortelle- og lærestoff, tolkes som religiøs påvirkning. Et eksempel er arbeid med fortellinger fra Det gamle testamentet i 4.klasse. Det provoserende, eller underkommuniserte, ligger kanskje i at steinerpedagogisk metode legger vekt på at de unge elevene kan bli glad for og glad i det de skal lære om (enten det er matematikk eller kulturhistoriens religiøse fortellinger), hvilket er noe ganske annet enn religiøs tilslutning eller påvirkning til tro. Lignende påstander er vel heller ikke uten en viss relevans til steinerskolekritisk debatt i Norge.

Med så forskjellige ytre og indre omstendigheter for steinerskoler verden over, er det allikevel noen kjerneinnhold og kjerneidealer som er felles i fagområdet religion og livssyn, og som har et felles opphav.

Den gang da – Stuttgart 1919

Spørsmålet om religionsundervisning ble behandlet i forbindelse med åpningen av den første steinerskolen, Waldorfskolen i Stuttgart, Tyskland.² Jeg vil nevne tre momenter som fremdeles har relevans:

For det første: Religiøse, moralske og livssynsmessige innhold og temaer hører hjemme i en skole som legger til grunn at mennesket er et fysisk-sjelelig-spirituet vesen. Både legeme, sjel og ånd skal ha sin næring og utfordring, idet alle tre er i utvikling henimot stadig mer individuelle uttrykk fra barndom til ungdom og til voksenalder. Dette hensynet nedfelte seg i form av et omfattende lærestoff av allment orienterende art (religionenes fortellinger, filosofiske og etiske temaer, litteratur som setter livsspørsmål på dagsordenen, kultur- og religionshistorie m.m.), utvikling av en samtalekultur om religions- og livssynsspørsmål og også utvikling av felles feiringer og markeringer av årstidsfester og høytider. Forutsetning for en fruktbar gjennomføring av denne pedagogiske intensjonen var en grunnleggende respekt for den enkeltes integritet i livssynsspørsmål, men også et visst mot til å åpne for møter med livets innsider og ytterpunkter.

For det andre: Åndelige spørsmål er ikke religionenes eiendom. Åndelige spørsmål er en side av livets mange spørsmål som kan belyses i møte med historiens gang, kunst og kultur, språk, naturfag og matematikk. Det var et anliggende for Steiner at man ikke skulle bygge opp under en forestilling om at det ukjente og uforståelige er kjennetegn på det spirituelle i tilværelsen, men åpne for den mulige tanken at språk, historie, natur osv. har spirituelle kvaliteter som kan erfares og forstås.

For det tredje: En religionsundervisning knyttet til forkynnelse av bestemte religioners eller religionssamfunns tro, bekjennelse og praksis hører ikke hjemme i en felles undervisning og er således ikke skolens oppgave. Foreldrene bestemmer hvilken religionsundervisning de ønsker for sine barn. Der og da betød det valg mellom evangelisk og katolsk undervisning, 2 timer hver uke, med religionslærere fra de respektive kirkesamfunnene. Først da det viste seg at mange foreldre oppfattet seg selv som, i datidens terminologi, "dissidenter", kom den såkalte "fri-kristelige" religionsundervisningen i gang; en ikke-konfesjonell religionsundervisning tuftet på samme menneskekunnskap, antroposofi, og læringssyn som steinerskolen for øvrig, ut fra hensynet til at ingen elever skulle forlate skolen uten et fundament av religions- og livssynskunnskap på veien til de egne valgene på dette området. Denne undervisningen ble gitt av lærere ved skolen, eller av antroposofere i skolens omkrets. Etter en tid ble det også føyd egne søndagshøytider til, først den såkalte Søndagshandling for barn, som ble tilbudt av religionslærerne som et alternativ til kirkegang – den gang et viktig innslag i familiers liv - for elevene i den fri-kristelige religionsundervisningen.

² Referert i Stockmeyer, E.A.Karl: *Rudolf Steiners Lehrplan für die Waldorfschulen* (s. 341-364). Stuttgart 1976.

En slik modell for religionsundervisningen brukes fremdeles i steinerskoler i Tyskland og i en rekke andre land, med den forskjell at bredden av konfesjonell religionsundervisning gjenspeiler et større mangfold enn i 1919 og også inkluderer andre religioner enn den kristne. Den fri-kristelige religionsundervisningen velges nok primært av dem som ikke har tilhørighet til noe bestemt religionssamfunn, men ikke sjelden også av foreldre med tilhørighet til andre religioner enn kristendom.

De to første aspektene nevnt ovenfor har hatt, og har fremdeles, relevans for norske steinerskoler. Det tredje, gjennomføringen av ukentlige religionstimer, har hatt en annen og mer variert praksis i norske steinerskoler. Søndagshandling for barn tilbys, så vidt jeg kjenner til, kun ved Rudolf Steinerhøyskolen i Vestfold.

Fra kristendom til KRL – til hva?

”Religion og livssyn” er steinerhøyskolens pendant til Kristendoms-, religions- og livssynskunnskap (KRL) i offentlig grunnskole. Det er derfor på sin plass å si noe om KRL-faget før steinerhøyskolens tilsvarende fagområde omtales.

KRL-faget var en nyskaping i Læreplanen fra 1997. Målet var et ikke-forkynnende, ikke-religionsutøvende religions- og livssynsfag som kunne samle alle elever i den offentlige grunnskolen. Forut for L-97 gikk drøye 250 år med evangelisk-luthersk kristendoms-kunnskap som kjernefag i den fremvoksende norske skolen og knappe 30 år med deling mellom elever som hadde kristendoms-kunnskap og elever som valgte livssynskunnskap. Med økende mangfold av religiøs og livssynsmessig tilhørighet i norske klasserom, inkludert økende ikke-religiøs tilhørighet, ble et nytt, samlende fag sett som en viktig møteplass for felles opparbeidelse av kjennskap til og respekt for religioner og livssyn. Et mangfold av verdensreligionenes fortellinger og tradisjoner og av filosofiske og etiske spørsmålsstillinger skulle samle elevene til felles opplevelse, innsikt og refleksjon, samtidig som vektlegging av kunnskap om kristendommen og dens sentrale stilling gjennom tusen år skulle bidra til kulturell kompetanse for alle som bor i Norge. Målet var en plan og praksis som skulle gjøre fritak fra faget som helhet overflødig, og fritak fra deler av det, vanskelig. Faget har vel fungert etter hensikten for mange, men ikke for alle. Misnøye blant en del foreldre og elever, særlig med at kristendommen ble sagt å stå for sentralt – både kvantitativt og kvalitativt – og fremdeles kunne oppleves som forkynnende trosopplæring, samlet seg til en rettssak som endte i Menneskerettsdomstolen i Strasbourg etter en årelang prosess gjennom alle nivåer i norsk rettsvesen. Domstolens kjennelse 27.06.2007 ga saksøkerne medhold i at det obligatoriske KRL-faget (og vel også norsk skoles kristne formålsbestemmelse?) var i strid med Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen og understreket foreldreretten (og elevenes egen rett etter fylte 15 år) til valg av religions- og livssynsundervisning. Derfor måtte elever kunne få fullt fritak fra faget.

Status for KRL-faget nå er at nye planer er under utarbeidelse og bestemmelsene om delvis fritak skal behandles med romslighet. Våren 2008 skal dessuten spørsmålet om endring av den kristne formålsbestemmelsen for norsk skole behandles i Stortinget. Uansett utfallet av dette, står regjeringen fast ved at ett fag, uten behov for fritak, skal samle alle elever til kunnskapstilegnelse om kristendom, religioner og livssyn. Dette er å oppfatte slik at også steinerhøyskolene må sørge for at

kompetansemålene for fagområdet som omfattes av KRL blir nådd. Planen som er sendt Utdanningsdirektoratet har dette siktemålet.

Religionsundervisningen i norske steinerskoler

Som beskrevet ovenfor: steinerskoler, uansett hvor i verden, driver ikke trosopplæring eller forkynnelse i henhold til konfesjonelle læresetninger, religiøse leveregler og lignende. Og så vidt jeg kjenner til, gikk de norske steinerskolene en passelig stor bue utenom den kirketilknyttete kristendomsundervisningen, så lenge den var enerådende i folkeskolen. En steinerskole er en skole for alle som vil ha steinerpedagogikk, uansett religiøs, livssynsmessig eller kulturell tilhørighet og med absolutt respekt for elevenes meninger. Men steinerpedagogikken er åpenbart ikke areligiøs, idet den bygger sin metode på et menneskesyn, antroposofien, som tilkjenner hvert menneske noe uutgrunnet og hellig som går utover det konkret iakttagbare. Derav kommer det at steinerskoler ser det som en oppgave å imøtekomme og gi rom for det jeg vil kalle barns religiøse behov.

I beskrivelsen av formålet for KRL-faget heter det snarere at barn har behov for religions- og livssynskunnskap. Allikevel er intensjonene, og langt på vei innholdene, i KRL-faget på mange måter sammenfallende med det jeg oppfatter som en bestrebelse i steinerskolene i Norge: en religionsundervisning i samlet klasse, der de forskjellige livssyn kan være representert og vite seg både sett og respektert gjennom holdning, innhold og arbeidsmåter i undervisningen. Her skiller norske steinerskoler seg altså fra praksis i mange andre land, som beskrevet ovenfor, og ikke alle norske steinerskoler har hatt et eget religionsfag, men har integrert innholdene i fagområdet i den øvrige undervisningen. Personlig har jeg opplevd det som klargjørende overfor foreldre som vurderer steinerskole for barna sine, og positivt for elevene, at faget har stått på timeplanen. Religionstimene gir et tydelig fokus og en ramme til ikke minst gode samtaler om livets store og små spørsmål.

Uansett organisering: Det er skolens ansvar å legge til rette for at når ungdommer avslutter grunnskolen, har de med seg både stoff til og evne til videre ettertanke og refleksjon om etiske spørsmål. De skal også ha en viss bredde av kunnskap om religioner, livssyn og filosofi gjennom historien, i verden av i dag og i Norge av i dag. KRL-planen har ambisiøse kompetansemål, og steinerskolene skal kunne oppfylle tilsvarende sluttmaal etter 10.klasse.

Den nye steinerskoleplanen tar opp i seg alle elementene fra tidligere læreplaner, men klargjør ytterligere de kunnskapsmessige målene for fagområdet. Dessuten nevner den en rekke aktuelle etiske og livssynsrelaterte spørsmål som det nok er god tradisjon for å behandle i steinerskolene, men som ikke har vært så detaljert formulert tidligere. I den nyformulerte planen for religion og livssyn er det tatt utgangspunkt i steinerpedagogikkens metode med tverrfaglighet og konsentrasjon. Tverrfaglighet i dette tilfelle betyr at mye av stoffet som er tilordnet ukentlige KRL-timer i offentlig skole, har sin plass i fortellerstoff og periodeundervisning gjennom grunnskoleårene i steinerskolen, dels integrert i fag som norsk og historie, naturfag og kunsthøgskole, eller som egne undervisningsperioder. Dessuten har man lagt til grunn at ukentlige timer til faglig fordypning av emner innen fagområdet kommer i tillegg. Konsentrasjon betyr her at et emne behandles grundig i ett klassesertrinn og tas opp igjen, år senere, til ny og annerledes bearbeidelse. For eksempel blir fortellinger og kulturhistorie knyttet til hinduisme og buddhisme formidlet i 6.klasse som de

medrivende og engasjerende innhold de er i kraft av seg selv. En mer helhetlig kunnskap om hinduismens og buddhismens livstolkning, etikk, menneskesyn, lære osv. kommer tilbake mot slutten av ungdomstrinnet i grunnskolen. (Jeg går ikke inn på planen for videregående trinn.) På dette punktet skiller steinerskolens plan seg fra KRL-planen, som i større grad fordeler læreinnhold innen alle fagets emner over alle grunnskoleårene og som formulerer krevende og omfattende kunnskaps- og ferdighetsmål år tidligere enn det som er fruktbart i henhold til steinerpedagogikkens metode og læringssyn. Ja, jeg vil hevde at målene, hvis de skal innebære mer enn overfladisk kjennskap til en rekke innhold, er så krevende og omfattende at de er egnet til forstrekkelse for både elever og lærere.

Religions- og livssynsundervisningen i steinerskolene skal følge samme metodiske vei som andre fagområder, det vil i korthet si en vei fra nær opplevelse til bred, differensiert kjennskap og videre til kunnskap i perspektiv med annen kunnskap. For fagområdet religion og livssyn betyr det at de første skoleårene fylles av muligheter til å ta innover seg fortellinger som på mangfoldig vis gir meningsfulle, tidløse bilder på naturens, menneskers og guddommelige makters liv og virke. Eventyr, legender, natursagn, skapelsesberetninger, mytiske og legendariske fortellinger fra forskjellige tradisjoner, i samspill med nyere og gjerne ikke-religiøse fortellinger; de danner motivene og fargene, innslaget, i billedteppet som veves gjennom år i barneskolen. Renningen i vevnaden kan vel være kvaliteten i menneskemøtene, samtalene, månedsfestene, årstidsfestene, glede over noe vakkert, takknemlighet for noe bra, bestrebelsen på å gjøre sitt eget arbeid godt og verdsette andres bestrebelse. Kort sagt: tilknytning til det som går utover det "nødvendige" og konkrete i et her-og-nå-perspektiv; jeg vil kalle *det* også religion i denne sammenhengen. Hos barn i de første skoleklassene er det påtagelig, så vidt jeg har erfart, at den steinerpedagogiske talemåten "barns religiøse behov", i betydningen evne til og behov for dyp og meningsfull tilknytning, er en realitet. Det er en bestrebelse som er beskrevet i planen for fagområdet religion og livssyn og som er en integrert del av den helheten steinerskolens godkjenning som faglig-pedagogisk alternativ baserer seg på.

I tillegg til det berikende i å kunne bli kjent med innhold fra verdens kultur- og religionshistorie uten relativisering og distansering, er det læringsmessig fruktbart. Barnetrinnets billedteppe, som etter hvert blir mer differensiert og gradvis settes inn i et historisk og nåtidig perspektiv, kan hentes frem til nærmere øyesyn i ungdomstrinnet, det vil si med både større "nærsyn" og større distanse, samt evne til sammenligning og refleksjon. Dermed danner det et bakteppe for en mer tankemessig, kunnskapsbasert og innholdsmessig utvidet tilnærming.

Den nyformulerte planen for religion og livssyn er helt sikkert noe å strekke seg etter, for elever og lærere, og forhåpentlig også noe å samles om. Den tar med det gode mangfoldet fra kulturenes overleveringer og styrker det nåtidige perspektivet på religioner og livssyn som både fellesskapsdannende og som et dypt personlig anliggende.